

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Νικόλαος Χριστόπουλος, Γοργόνα

Στην ενότητα αυτή ανθολογούνται τέσσερα κείμενα, τα οποία θα σας βοηθήσουν να γνωρίσετε διάφορες όψεις του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού και να αντιληφθείτε την αξία εθίμων, παραδόσεων και λαϊκών λογοτεχνικών εκφράσεων, όπως είναι το δημοτικό τραγούδι και ο Καραγκιόζης. Τις εκδηλώσεις του λαϊκού αυτού πολιτισμού σήμερα τις αντιμετωπίζουμε συνήθως ως ξεπερασμένες και αδιάφορες. Ίσως τα κείμενα της ενότητας σας κάνουν να συνειδητοποιήσετε πως όλα αυτά που σήμερα λέμε ότι έχουν λαογραφικό ενδιαφέρον (δημοτικά τραγούδια, παραμύθια, παροιμίες κ.ά.) αποτελούσαν στοιχεία μιας παλαιότερης, όχι όμως και τόσο μακρινής εποχής και διασώζουν τον πολιτισμό, την ιστορία, τις αξίες και την οργάνωση της παραδοσιακής κοινωνίας. Αν αυτός ο παραδοσιακός τρόπος ζωής και σκέψης σήμερα σας φαίνεται αδιάφορος, αξίζει να αναρωτηθείτε μήπως γι' αυτό ευθύνονται οι κυρίαρχες αξίες του σύγχρονου καταναλωτικού πολιτισμού, ο οποίος στηρίζεται στην εικόνα, στον ατομικισμό και στις υλικές απολαύσεις.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Ο Τάκη-Πλούμας

Το ποίημα, που δημοσιεύτηκε το 1926 στη δεύτερη έκδοση της συλλογής Συντρίμματα, αναφέρεται στο λεβέντη του Μεσολογγίου Τάκη-Πλούμα, μία από τις ζωηρότερες αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας του ποιητή που γεννήθηκε στο Μεσολόγγι το 1869. Ο Μαλακάσης έγραψε το ποίημα πολλά χρόνια μετά το θάνατο του Τάκη-Πλούμα. Η λαμπρή του όμως ανάμνηση από το πανηγύρι του Αγίου Σymeών (Αϊ-Συμιού), που γίνεται ανήμερα της γιορτής του Αγίου Πνεύματος, παραμένει ζωντανή, καθώς ο ποιητής αναβιώνει την πανηγυριώτικη ατμόσφαιρα του παρελθόντος, μέσα στην οποία δέσποζε κάποτε ο μεγάλος του ξάδερφος, το πρότυπο «στην ομορφιά και στην ορμή».

*Λ*τα παιδικά μου χρόνια, ο πιο μεγάλος
αξάδερφός μου μ' έπαιρνε μαζί
στα πανηγύρια, που ήτανε, παρ' άλλος,
πρώτος στην ομορφιά και στην ορμή.

Τι ωραίος! Τον θυμούμαι, αστροβολούσε*
καβάλα στο φαρί* του, βυσσιλιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη εφορούσε,
γιουρντάνια* από βενέτικα φλουριά.*

Του Καπετάν πασά φόραε την πάλα*
και το χαρμπί* του Μπότσαρη, και δυο,
στου σελαχιού* του ανάμεσα τη σπάλα,
πιστόλια από τ' Αλή το θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη*
και κάλτσες και τσαρούχια φουντωτά,

* **αστροβολούσε**: έλαμπε σαν άστρο * **φαρί**: άλογο * **φέρμελη**: γιλέκο χρυσοποίκιλτο * **γιουρντάνια**: γιορντάνια, περιδέραια από χρυσά νομίσματα * **φλουριά**: χρυσά νομίσματα * **πάλα**: δρεπανοειδές σπαθί * **χαρμπί**: διακοσμητικό μαχαίρι * **σελάχι**: δερμάτινη ζώνη * **ζυγιασμένη**: φτιαγμένη καλά

παραγγελιά απ' τα Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζάνικα, ασημιά.

Έτσι σιαγμένος, κι έχοντας στον ώμο
το καριοφίλι,* χαίτη και λουριά
στο χέρι του, ελαμπάδιζε* το δρόμο,
χιμώντας* απ' την Πύλη* την πλατιά.

Κ' εγώ, λίγο ξοπίσω του, όλο θάμπος,
στο γλήγορο αλογάκι μου κι εγώ,
δυνόμουν* ναν τον φτάνω, κι ήμουν σάμπως*
να 'χα φτερά, κορμάκι αερινό.

Κι ως τρέχαμε, θυμάμαι, τα κλεισιμένα
στο τουνεζί* φεσάκι του, σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε, σαν ένα
γνεφάκι* απ' αναμμένη αθημωνιά.*

Κι ως πύρωνεν ακόμα στη φευγάλα,
τρικυμισμένος κι όλος μες στο φως,
χρυσόχυτος μου εφάνταζε καβάλα,
σαν τον Αϊ-Πώργη, λίγο πιο μικρός...

Ω! το λεβέντη του Μεσολογγιού μας,
τον ήλιο της αυγούλας μου ζωής!
Και να μετρώ, και να 'ναι, ο Τάκη-Πλούμας,
τριάντα τρία χρόνια μες στη γης...

Θεόφιλος, Ο ήρωας
Μιλτιάδης Γιαταγάνας

Μ. Μαλακάσης, Τα Μεσολογγίτικα, Ερμής

* γαντζούδια: κοσμήματα με πόρπες ή αλυσίδες * καριοφίλι: μακρύκαννο τουφέκι * ελαμπάδιζε: περνούσε το δρόμο σαν λαμπάδα * χιμώντας: βγαίνοντας ορμητικά * Πύλη: στο βόρειο τμήμα του Μεσολογγίου * δυνόμουν: προσπαθούσα * σάμπως: σαν * τουνεζί: तुνησιακό, κόκκινο * γνεφάκι: συννεφάκι (εδώ μεταφορικά τα μαλλιά) * αθημωνιά: θημωνιά, σωρός από στάχνα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια σχέση έχει ο αφηγητής με το πρόσωπο που περιγράφει και ποια συναισθήματά του αποκαλύπτονται με την περιγραφή αυτή; Να απαντήσετε κάνοντας αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του ποιήματος.
- 2 Καταγράψτε τις ενδυματολογικές λεπτομέρειες της στολής του Τάκν-Πλούμα, οι οποίες εντυπωσίαζαν τον αφηγητή όταν ήταν μικρό παιδί.
- 3 Ποιες είναι οι ιστορικές και θρησκευτικές μορφές με τις οποίες συνδέεται ο Τάκν-Πλούμας; Γιατί συνδέεται με αυτές τις μορφές;
- 4 Διαβάστε πάλι την τελευταία στροφή. Ποια αντίθεση υπάρχει ανάμεσα στους δύο πρώτους και στους δύο τελευταίους στίχους; Ποιο είναι τελικά το κυρίαρχο συναίσθημα του ποιητή;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Αφού πρώτα καταγράψετε ποιες είναι οι πόλεις ή οι περιοχές απ' όπου προέρχονται τα εξαρτήματα της στολής του Τάκν-Πλούμα, σχολιάστε την προέλευση των εξαρτημάτων, βασιζόμενοι και στις γνώσεις που έχετε γι' αυτές τις περιοχές από την Ιστορία και τη Γεωγραφία.
- ◆ Με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών μπορείτε να δημιουργήσετε τη μορφή του Τάκν-Πλούμα με την τεχνική που φτιάχνονται οι φιγούρες του Καραγκιόζη. Σε μια άλλη ομαδική δραστηριότητα μπορεί κάθε μαθητής να αναλάβει την κατασκευή ενός εξαρτήματος της στολής, στη συνέχεια να τοποθετήσετε όλα τα εξαρτήματα σε μια αντρική φιγούρα σε φυσικό μέγεθος και να την αναρτήσετε στην τάξη σας.

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΕΙΩΤΗΣ

Η Άννα του Κλήδονα

Το παρακάτω απόσπασμα από το διήγημα «Η Άννα του Κλήδονα» ανήκει στη συλλογή διηγημάτων του Αξιότη Ξόβεργα με μέλι (1994). Ο συγγραφέας ανακαλεί στη μνήμη του μακρινά συμβάντα της παιδικής του ηλικίας από την Καβάλα των μεταπολεμικών χρόνων και τις συνήθειες των κατοίκων της, κυρίως Μικρασιατών προσφύγων. Μέσα από το πλήθος των κατοίκων επιλέγει τη νεαρή, «αλαφροϊσκιωτή» Άννα. Η Άννα, όπως όλα τα κορίτσια της εποχής της, ονειρεύεται διαρκώς το γάμο της, πιστεύει λοιπόν κάθε λαϊκή δοξασία και έθιμο που συνδέεται με την ελπίδα εξεύρεσης κάποιου γαμπρού. Με αφορμή τη γιορτή του Κλήδονα, τα γειτονόπουλα την εξαπατούν, κάνοντάς της ένα αθώο αστείο, το οποίο έχει όμως δραματική κατάληξη.

Τούνιος μήνας, του Αϊ-Παννιού του Ριζικάρη* και φούντωναν οι νυχτερινές φωτιές, με τραγούδια και χάχανα, μέσα στο μεθυστικό λαχάνιασμα και στη μυρουδιά του καμένου ξύλου ελευθερώνονταν τα όνειρα κι ανέβαιναν ψηλά, πάνω απ' τις στέγες των σπιτιών, εκεί που καρτερούσαν το ταξίδι κι η φυγή των κρυφών πόθων και των φυλακισμένων επιθυμιών, να δροσιστούν στο αεράκι της μαγεμένης νύχτας, της μούρας και του θαύματος.

Και η Άννα, πρώτη και καλύτερη, εκεί, να μαζέψει ξύλα για τις φωτιές του ξεφαντώματος. Πρώτη να τρέξει σε τρεις βρύσες ή τρία σπίτια που κατοικούσαν μονοστέφανες,* να κουβαλήσει τ' αμίλητο νερό, για να ρίξει μέσα τα ριζικάρια, σκουλαρίκια, σταυρούς, χάντρες ή κουμπιά:

*Κλειδώσατε τον Κλήδονα
στ' Αγιού Γιαννιού τη χάρη
κι όποιος είν' καλορίζικος
πρωί θα ξενεφάνει.**

* **Αϊ-Πιάννης ο Ριζικάρης:** Πορτή του Κλήδονα στις 24 Ιουνίου, συνδεδεμένη με πολλά λαϊκά έθιμα. Οι νέοι του χωριού ανάβουν και πηδούν φωτιές. Τα κορίτσια πίνουν το αμίλητο νερό, τραγουδούν και επικαλούνται διάφορα μέσα, τα οποία καταγράφονται στο διήγημα, για να μάθουν το ριζικό τους, ποιον άντρα δηλαδή πρόκειται να παντρευτούν * **μονοστέφανες:** γυναίκες που έχουν παντρευτεί μία φορά και ζει ο σύζυγός τους * **θα ξενεφάνει:** θα φανερωθεί

Για να δει το πρωί, κάθε φορά, στο ξεκλείδωμα, το ριζικό* της το μαύρο και σκοτεινό:

*Ανοίξατε τον Κλήδονα
να βγει χαριτωμένος
να βγει ένας αγγούραρος*
θεριός θεριακωμένος.*

Να ρίξει τ' ασπράδι του αυγού στο νερό, να δει η έρμη σχήματα και μορφές της τύχης της. Δε βάζω στο λογαριασμό τα κουφέτα που μάζευε με τις χούφτες, όλο το χρόνο, από νυφιάτικα κρεβάτια και τα 'βαζε στο μαξιλάρι της να ονειρευτεί παλικάρια και καρβαλάρηδες. Δεν ξέρω τι ονειρευόταν εκείνα τα βράδια, αλλά συχνά την έβλεπα, κάτι δευτεριάτικα πρωινά, να μασουλάει κουφέτα, με μίσος, θαρρώ. Τα ίδια και χειρότερα τραβούσε με τις φανουρόπιτες και τι να της φανερώσει ο Άγιος, που, στο κάτω κάτω, άντρας ήταν κι αυτός και μάτια είχε και γούστα. Άσε το πόσες φορές έγγραψε τ' όνομά της στο γοβάκι της νύφης, για να ψάχνει, κάθε φορά, να δει αν και πόσο καλοσβήστηκε, πράμα που σήμαινε και το γρήγορο του επερχόμενου τυχερού. Θυμάμαι μια φορά, τι καβγάς φούντωσε, τι τσιρίδα και μαλλιοτράβηγμα έπεσε, όταν όλα τα κοριτσόπουλα γράψαν το μικρό τους όνομα στην πολύτιμη νυφιάτικη σόλα και δεν έμεινε χώρος για να χαράξει το δικό της η Άννα κι έπρεπε να το γράψει –γιατί θα το έγγραφε οπωσδήποτε– στη μικρή καμάρα που, βέβαια, ήταν σίγουρο πως δε θα σβηνόταν ποτέ. Δες και τις τόσες φορές που το 'γραψε πρώτη αυτή, στο κέντρο του πατούμενου, και σβήστηκε και φαγώθηκε, είδε χαΐρι* και προκοπή.

Είκοσι τρεις Ιουνίου λοιπόν, παραμονή του Αϊ-Γιαννιού και τότε. Ανάψαμε κι εμείς στο δρόμο μας τρεις φωτιές που οι φλόγες τους πήγαν ν' αγκαλιάσουν τη γειτονιά, ανάμεσα σε γέλια, ξεφωνητά και καβγάδες, φυσικά και τις πηδήξαμε πολλές και πολλές φορές, ίσια και σταυρωτά, και λαχανιάσαμε και ιδρώσαμε, καπνιστήκαμε και τσουρουφλιστήκαμε* στο άτσαλο τρεχαλιτό μας. Κι αφού καταλάγιασαν τα όμορφα τραγούδια, τα γεμάτα έρωτα και πόθο, προσμονή κι ελπίδα για νύφες και νεράιδες, ομορφονιούς και καρβαλάρηδες, τα κορίτσια του δρόμου μας μάζεψαν λίγη απ' τη ζεστή ακόμα στάχτη της φωτιάς στα πιάτα τους, για να τα βάλουν πάνω στα κεραμίδια των σπιτιών τους, να τη δούνε τ' άστρα της εξαίσιας αυτής νύχτας και να κατεβούνε οι Μοίρες να τη μοιράνουνε* για να πάρει μαντική και τελεσματική* δύναμη

* **ριζικό**: μοίρα * **αγγούραρος**: νέος, παλικάρι (μεγεθυντικό) * **χαΐρι**: όφελος * **τσουρουφλίζομαι**: καίγομαι στις άκρες * **μοιραίνω**: καθορίζω το μέλλον (μοίρα) * **τελεσματική**: δύναμη που απορρέει από την ιεροτελεστία

Θεόφιλος, *Μέγα αρτοποιεΐον Γεωργίου Παναγιώτου Κοντοφούραρη*

και να σχηματίσει στην επιφάνειά της όνομα αρσενικό ή να φανερώσει σημάδι από επάγγελμα αντρικό. Να ξέρουν, δηλαδή, τι να περιμένουν στα κρυφά και χνοτιασμένα* τους όνειρα ή στα καλέσματα και τα προξενιά που θα έρχονταν. Μάζεψε κι η Άννα πυρωμένη* στάχτη σ' ένα μεγάλο σινί,* το σταύρωσε, το έφτυσε τρις κι αφού το 'στρωσε στα κεραμίδια του σπιτιού της, αποτραβήχτηκε στην κουρασμένη προσμονή της, σίγουρη κι αυτή τη φορά για το αίσιον* αποτέλεσμα. Εμείς τ' αγόρια μείναμε, φυσικά, κάτι παραπάνω. Να πούμε τα δικά μας. Όνειρα και πόθοι ασχημάτιστοι ακόμα, μπερδεύονταν με σκανδαλιές και κατορθώματα. Ξύλινα σπαθιά και τενεκεδένιες ασπίδες μπλέκονταν με τα άγουρα* στήθια των κοριτσιών που άρχιζαν να σχηματίζονται κι ακόμα, με τα απλωμένα γυναικεία εσώρουχα της μπουγάδας, σχέδια για το μεθαιριανό μας μέστωμα,* για τη φυγή μας στο όμορφο και μεθυστικό άγνωστο, μέσα από φώτα, μουσικές και ιαχές ατέλειωτων λεωφόρων. Πού να 'ξερε ο καθένας μας, τότε, τι δρόμο θα τραβούσε αργότερα, σε ποιους διαδρόμους και μονοπάτια θα χανόταν της ζωής. Πού να 'ξερα τότε ότι, χρόνια μετά, θα γυρνούσα το κεφάλι πίσω, με τόση γλύκα και παράπονο.

Πάντως, εκείνο το βράδυ της έξαψης,* ο Αναστάσης ο φιοφιοής* ήταν που έριξε την ιδέα, όπως έτρωγε το βραδινό του, μια φετάρα ψωμί βουτηγμένη στο λάδι, με ρίγανη κι αλάτι χοντρό μπόλικο από πάνω. Έτσι που τα κεραμίδια της Άννας μπαίναν στο

* **χνοτιασμένα**: μοναχικά, κρυφά * **πυρωμένη**: καυτή * **σινί**: στρογγυλό ταψί * **αίσιον**: επιθυμητό, προσδοκώμενο * **άγουρα**: μικρά, μόλις σχηματισμένα * **μέστωμα**: ωρίμανση * **έξαψη**: ψυχική ένταση, ενθουσιασμός * **φιοφιοής**: επιπόλαιος

χώμα και τις πέτρες απ' την πάνω μεριά του δρόμου μας, ο κλήδονας της δικής της απλωμένης στάχτης ήταν σχεδόν στα πόδια μας προκλητικός κι ανυπεράσπιστος. Στην αρχή, με προφυλάξεις έτριψε ψίχουλα απ' το ψωμί του, μετά, με θράσος έκοψε κομμάτια λαδωμένα και τα 'ριξε στο νυχτερινό σινί των άστρων και του ριζικού της Άννας της γουρλομάτας.* Κι έτσι η τσογλανοπαρέα,* μέσα σε γέλια και συνωμοτικά σπρωξιμάτα, ευχαριστημένη για το κατόρθωμά της και τις αυριανές συνέπειες αυτού, διαλύθηκε τη νύχτα εκείνη του Αϊ-Παννιού του Κλήδονα, του Ριζικάρη.

Το πρωί, με ξύπνησαν ξεφωνητά κι αλαλαγμοί:* «Ψωμάς... ψωμάς... φούρναρης, καλέ... Να, ολοφάνερο το σημάδι...». Κι η Άννα με την πονκαμίσσα και χωρίς τη σκούπα στο χέρι αυτή τη φορά, καταμεσής του απότομου κατήφορου, κρατούσε το σινί, το σήκωνε και το περιέφερε κράζοντας να βγει όλη η γειτονιά, να δει το θαύμα. «Φούρναρης, καλέ... Να, ο Αϊ-Πάννης το 'δειξε... Ψωμάς... ψωμάς... κοιτάχτε...» επέμενε, να βγουν οι γειτόνισσες και τα γειτονόπουλα να δουν με τα ίδια τους τα μάτια τα κομμάτια του λαδωμένου ψωμιού που της έστειλε ο Άγιος της βραδιάς, να πιστέψουν αυτή τη φορά, για να μην έχουν ν' αμφιβάλλουν μετά και να λένε πίσω απ' την πλάτη της τα μύρια όσα.

Πρόλαβα και είδα την Αγαθή, τη μάνα της, μέσα στο σπίτι τους να σταυροκοπιέται απανωτά. Πια το θαύμα άραγες του Αγίου και να βγει αληθινό ή για την αλαφρόδα* της κόρης της κι ο Θεός να βάλει το χέρι του από δω και πέρα; Ποτέ δεν έμαθα.

Η μάνα μου μού φάνηκε πως βούρκωσε. Για το σημάδι του κλήδονα αυτή, για τη συμφορά της γειτόνισσας ή για τη μακρινή τύχη των δύο αδερφάδων μου; Πού να 'ξερα τότε.

Πάντως, η Άννα μας από κείνη τη μέρα και κάθε πρωινό, μετά, καλοντυμένη και στολισμένη φρεγάτα* με σκουλαρίκια, γιορντάνια,* μπακίρια* κι ό,τι άλλο είχε ή έβρισκε, ξεκινούσε για ψωμί, παίρνοντας σβάρνα* όλους τους φούρνους, Αγίας Βαρβάρας, Πεντακοσίων, Σούγιολου* και βάλε.

Από Ξάνθη και Δράμα τη συμμαζέευαν οι δικοί της, αργότερα.

Όταν άρχισαν να τρέχουν το κατόπι της τα παιδιά.

Δ. Αξιότης, Ξόβεργα με μέλι, Νεφέλη

* **γουρλομάτα**: αυτή που ανοίγει πολύ τα μάτια * **τσογλανοπαρέα**: αλητοπαρέα * **αλαλαγμοί**: κραυγές
 * **αλαφρόδα**: ευπιστία, ανοησία * **φρεγάτα**: είδος μεγάλου και επιβλητικού πλοίου, εδώ μεταφορικά * **γιορντάνια**: περιδέραια από χρυσά ή ασημένια νομίσματα * **μπακίρια**: χάλκινα σκεύη μαγειρικής * **παίρνοντας σβάρνα**: γυρνώντας * **Αγία Βαρβάρα, Πεντακόσια, Σούγιολου**: συνοικίες της Καβάλας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια λαϊκά έθιμα και αντιλήψεις που αφορούν το μελλοντικό σύζυγο των κοριτσιών αναφέρονται στο διήγημα;
- 2 Περιγράψτε το χαρακτήρα και την ψυχοσύνθεση της Άννας, κάνοντας αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.
- 3 Το περιστατικό με την Άννα παρουσιάζεται από έναν ώριμο σε ηλικία αφηγητή ως εμπειρία την οποία βίωσε στα παιδικά του χρόνια. Βρείτε στο κείμενο τα σημεία που δείχνουν αυτά τα δύο επίπεδα του χρόνου, δηλαδή το «τότε» και το «τώρα» του αφηγητή.
- 4 Τι υπαινίσσεται ο αφηγητής στην τελευταία φράση του διηγήματος; Συζητήστε στην τάξη σας την κατάληξη αυτής της παιδιάστικης «πλάκας» ή κάποιας άλλης που κάνατε οι ίδιοι σε κάποιο πρόσωπο.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Ρωτήστε άτομα του οικογενειακού ή κοινωνικού περιβάλλοντός σας να σας πουν έθιμα ή λαϊκά δίστιχα (μαντινάδες) που σχετίζονται με το έθιμο του Κλήδονα ή τοπικές παραδόσεις, καταγράψτε τα και παρουσιάστε τα στους συμμαθητές σας. Αν συγκεντρώσετε αρκετό υλικό, μπορείτε να το συμπεριλάβετε σε μια σχολική έκδοση ή να το ανακοινώσετε σε μια πολιτιστική εκδήλωση. Ζητήστε και τη βοήθεια της καθηγήτριας της Οικιακής Οικονομίας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Να 'σαι καλά, δάσκαλε!

Το παρακάτω διήγημα, που πρωτοδημοσιεύτηκε το 1979 και προέρχεται από τη συλλογή Εφήβων και μη (1982), συνδέεται στενά με τις σχολικές εμπειρίες. Αναφέρεται στην αγάπη του φιλόλογου για τη λαϊκή παράδοση, στη διδακτική μεθοδολογία του και στις δραστηριότητες που αναθέτει στους μαθητές του με σκοπό να εφαρμόσουν στην πράξη τις θεωρητικές γνώσεις του μαθήματος, να έρθουν σε επαφή με την τοπική λαϊκή τους παράδοση και να την αγαπήσουν και εκείνοι.

*Π*ρόπερσι που φοιτούσα σ' ένα Γυμνάσιο της επαρχίας μάς είχε έρθει ένας νέος φιλόλογος με πολλή όρεξη για δουλειά. Αγαπούσε πολύ το σχολείο και τους μαθητές και βλέπαμε ότι ήθελε να γνωρίσει όχι μονάχα τους κατοίκους του τόπου και τα ζητήματά τους, αλλά και καθετί που είχε συμβεί στον τόπο από παλιά. Με λίγα λόγια, ήταν ένας ζωντανός και αξιαγάπητος άνθρωπος και οι εντόπιοι αμέσως τον αγάπησαν.

Καμιά φορά, όταν πηγαίναμε εκδρομή, έβαζε τα παιδιά που τον περιτριγύριζαν –και πάντοτε τον περιτριγύριζαν παιδιά– να λένε ιστορίες διάφορες από τον τόπο και κυρίως ιστορίες για το μέρος όπου είχαμε πάει εκδρομή. Ήταν ωραία μέσα στον καθαρό αέρα, στα λουλούδια και στα φυτά, ν' ακούς τις ιστορίες αυτές. Έλεγαν τα διάφορα ονόματα των χωραφιών, των βράχων, των πηγών, ακόμα και των μεγάλων δέντρων, κι εγώ τα άκουγα κατάπληκτος. Έλεγαν ιστορίες, παραμύθια, όμορφα ανέκδοτα, και προπάντων τραγουδούσαν δημοτικά τραγούδια. Αυτοί, φίλε μου, ξέρανε τη ρίζα τους και τη φύτρα* τους πάππου προς πάππου, ενώ εμείς καλά καλά ούτε τον παππού μας δεν ξέραμε. Και ο καθηγητής μέσα σ' όλα, κι ας έλεγε ότι είναι απ' την Αθήνα. Πώς τα ήξερε τόσα πράγματα; Ακόμα και τα ίδια τα παιδιά απορούσαν με τον εαυτό τους. Πώς έγινε και τα θυμήθηκαν όλα αυτά, από πού τα βγάζαν, πότε τα είχαν μάθει και δεν το ξέραν; Τ' άκουγαν, βέβαια, να τα λένε οι μεγάλοι αλλά μόλις τώρα, που χρειάστηκε να τα πουν κι αυτοί, έβλεπαν πως τα είχαν μάθει. Και μάλιστα τα είχαν μάθει όλοι τους και τώρα έπαιρναν απ' αυτά. Σαν ένας θησαυρός κρυφός και αλογόριαστος,* που ο ενθουσιασμός ενός ανθρώπου τον είχε ξυπνήσει.

* **φύτρα:** καταγωγή (μεταφορικά) * **αλογόριαστος:** αυτός που δεν τον υπολογίζουν

Ο καθηγητής μάς έλεγε πως αυτά τα πατρογονικά* έχουν μεγάλη σημασία, πρέπει να τα σεβόμαστε πολύ, να τα προσέχουμε σαν τα μάτια μας και προπαντός να τα τηρούμε. Είναι ο λαϊκός μας πολιτισμός, έλεγε. Αυτά που μας ταιριάζουν απόλυτα.

Και σε λίγο καιρό, όταν στο μάθημα των Νέων Ελληνικών μπήκαμε στα δημοτικά τραγούδια, ο καθηγητής μας έφεγγε πια ολόκληρος. Μας έφερε από το σπίτι του βιβλία διάφορα, μας διάβαζε από μέσα. Έφερε δίσκους, μαγνητόφωνα, σλάνις. Μόλις τελείωνε το μάθημα του βιβλίου, μας έκαμνε προβολές, για να μας δείξει τόπους, φορεσιές, σπίτια, και έβαζε σιγανά στο μαγνητόφωνο ή στο πικάπ δίσκους με δημοτικά τραγούδια ν' ακούμε. Μας παρακινούσε μάλιστα ν' ακολουθούμε κι εμείς σιγοτραγουδώντας και έδινε αυτός πρώτος το παράδειγμα. Τα παιδιά ξεφοβήθηκαν και ξεντράπηκαν. Και μερικά που είχαν καλή φωνή, ζήτησαν από μόνα τους να πούνε τραγούδια του τόπου. Ο καθηγητής κατενθουσιάστηκε. Μας φάνηκε μάλιστα για μια στιγμή σαν δακρυσμένος, μα ίσως και να μην ήταν. Όσο τα άλλα τραγουδούσαν, δυο τρία παιδιά, αγόρια και κορίτσια χόρευαν το τραγούδι μες στην τάξη σιγανά. Στο τέλος, χειροκροτήσαμε αυθόρμητα και μόνο τότε είδαμε τον καθηγητή μας κάπως στενοχωρημένο. «Θ' ανησυχήσουμε τους άλλους», μας είπε. Πού να ήξερε, τι γινόταν προηγουμένως, με κάτι άλλους καθηγητές. Τι φασαρία και τι κακό, κι αυτό χωρίς χορούς και τραγούδια.

Και πραγματικά, βγαίνοντας διάλειμμα, από τις ερωτήσεις που μας έκαναν τα άλλα παιδιά, διαπιστώσαμε πως μόνο το χειροκρότημά μας είχαν ακούσει. Τους εξηγήσαμε και μας κοίταζαν κατάπληκτοι. «Και δεν κάνετε μάθημα;», μας ρωτούσαν. «Μάθημα δεν είναι αυτό;», τους απαντούσαμε. «Εσείς, που κάνετε αλλιώτικο μάθημα, τι ξέρετε για δημοτικά τραγούδια, σκοπούς, ακόμα και χορούς; Ξέρετε αυτό, ξέρετε εκείνο, ξέρετε το άλλο;», τους αρχίσαμε. Δεν ήξεραν οι καημένοι τίποτα, περιττό να το πούμε. Αλλά ήξεραν πολύ καλά από κατάλογο, άγριες ή φαρμακερές φωνές και τρεμούλες.

«Να 'σαι καλά, δάσκαλε!», του είπε μια μέρα μέσα στην τάξη ένας συμμαθητής μας που ήταν κομμάτι χωρατατζής* και είχε το θάρρος. «Μας έκανες και ξεφοβηθήκαμε. Εμείς, εδώ, ντρεπόμασταν ως τα τώρα για τα τραγούδια μας και τα εθίματά μας. Μας έλεγαν πως είναι παλιατσαρίες* και πως, αφού δεν τα τραγουδούν στις ντισκοτέκ, δεν θα 'ναι καλά». «Τι λες, παιδί μου;», είπε ο δάσκαλος και βούρκωσε.* Το είδαμε καθαρά. «Ποιος; Ποιος σας τα λέει αυτά; Η παράδοσή μας! Τα τραγούδια μας! Τα άγια των αγίων». Και ξαφνικά το πρόσωπό του έγινε κάπως αγριωπό και απόμακρο σαν να

* **πατρογονικά**: πατροπαράδοτα, προγονικά * **κομμάτι χωρατατζής**: κάπως αστείος * **παλιατσαρίες**: παλιά και άχρηστα πράγματα * **βούρκωσε**: συγκινήθηκε, έκλαψε

Ύβλεπε στα βάθη έναν σιχαμερό εχθρό, κάποιον τέρας. Εμείς σωπαίναμε, μα νιώθαμε πως μέσα στην ψυχή μας αποτυπωνόταν η σκηνή αυτή.

Σε μερικές μέρες, αφού μας έδωσε διάφορες οδηγίες, μας έβαλε να μαζέψουμε από τις γιαγιάδες, τους παππούδες και τις διάφορες θείες, τραγούδια, παραμύθια, εθίματα. Σε λίγο, το τι άρχισαν να φέρνουν εκείνα τα παιδιά, δε λέγεται. Ήταν τόσος ο ενθουσιασμός που σκορπίστηκε, ώστε όλο το χωριό αυτό συζητούσε. «Μπράβο στο δάσκαλο! Αυτός είναι δάσκαλος!», έλεγαν στο καφενείο. Και το θεωρούσαν τιμή τους, να καθίσει στο τραπέζι τους και να τον κεράσουν.

Εμείς, στην τάξη, κάθε τόσο διαβάζαμε από αυτά, από τη συγκομιδή, που είχαν φέρει τα παιδιά, τα συζητούσαμε και μερικά, με τη βοήθεια των παιδιών, τα γράφαμε σωστότερα, γιατί ορισμένα παιδιά δεν τα είχαν καταγράψει και τόσο πιστά, είτε γιατί δεν μπορούσαν είτε γιατί ήθελαν να κάνουν τον εξευγενισμένο. Αν και ο δάσκαλος συνεχώς μας τόνιζε: «Πιστά, πιστά, όσο μπορείτε πιο πιστά. Δεν είναι δική σας δουλειά να τα διορθώσετε».

Πάντως, η δική μου η θέση ήταν κάπως δύσκολη. Εμείς ήμασταν ξένοι προς τον τόπο. Ο πατέρας μου δημόσιος υπάλληλος. Τ' αγαπούσα πολύ αυτά τα πράγματα, αλλά τι να γράψω κι από πού; Τα παιδιά μπορούσαν να τα καταγράψουν εύκολα, όχι μονάχα γιατί είχαν συγγενικά τους πρόσωπα να τους τα πούνε, αλλά και γιατί τα μισοξέρανε κι έτσι αμέσως τα καταλαβαίνουν. Αλλά εγώ πώς να μπω τόσο γρήγορα στο νόημα; Κι έτσι, ομολογώ ότι έκανα μια μικρή, υποθέτω, πονηρία, μόνο και μόνο για να παρουσιάσω κι εγώ κάτι στον καθηγητή. Βρήκα ένα άλλο, παλιό, αναγνωστικό και αντέγραψα αποκεί μερικά δημοτικά τραγούδια. «Αυτά δεν μπορεί να τα ξέρει ο καθηγητής», είπα μέσα μου. «Τώρα, αυτός, ένας ολόκληρος καθηγητής, παιδικά βιβλία θα θυμάται;». Κι έτσι τα αντέγραψα με ωραία καλλιγραφικά γράμματα. Ήταν κάτι πολύ ωραία δημοτικά τραγούδια, καλύτερα μάλλον απ' αυτά που έφεραν τα παιδιά.

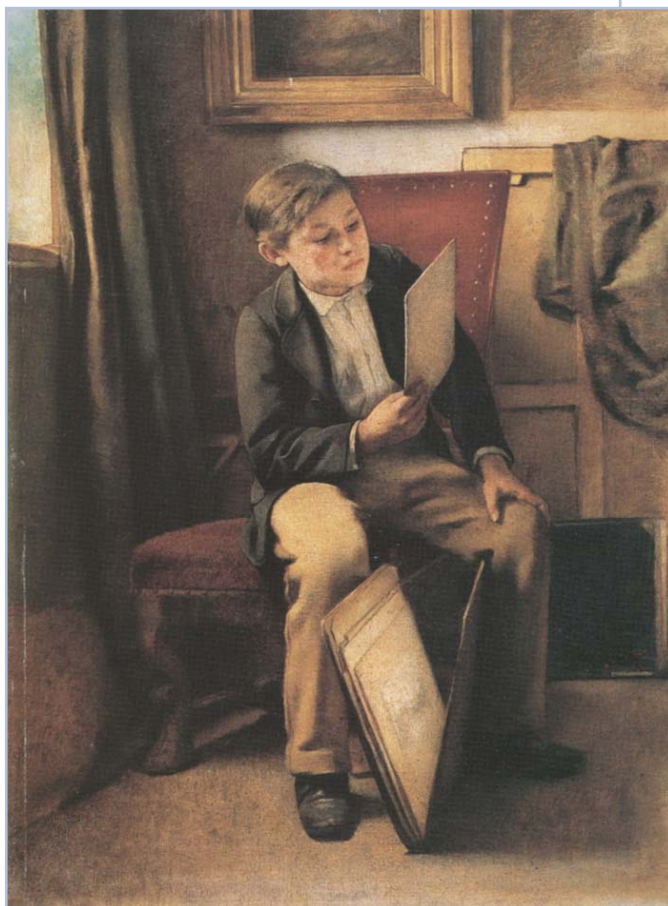
Όμως μ' έπιασε αρκετή ανησυχία, όταν μια μέρα είδα το τετράδιό μου, ανάμεσα στ' άλλα, πάνω στην έδρα. Ο καθηγητής, σαν ήρθε η σειρά μου, με κοίταξε κάπως γελαστός και μου λέει: «Ωραία τα τραγούδια του Νικολάου Πολίτη,* που μας έφερες. Κοίταξε, τώρα, να μαζέψεις και τίποτε από το χωριό. Καλό θα σου κάνει». Τα άλλα παιδιά χαμογελούσαν, ίσως και να μην κατάλαβαν. Πάντως, εγώ ντράπηκα. Πού το κατάλαβε όμως ο δάσκαλος αμέσως αμέσως;

Αλλά σε λίγο παρηγορήθηκα, όταν ήρθε η σειρά της εργασίας ενός άλλου παιδιού, επίσης ξένου, από την πολιτεία. Ο καθηγητής πια εδώ δεν μπορούσε με κανένα τρόπο

* **Νικόλαος Πολίτης**: πολύ γνωστός λαογράφος (1852-1921), ο οποίος συγγέντρωσε δημοτικά τραγούδια και εξέδωσε τη συλλογή *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού* (1918)

να συγκρατήσει τη σοβαρότητά του. «Μα, παιδί μου, τι είναι αυτά που έφερες; του λέει. Εσύ δεν κατάλαβες απολύτως τίποτα. Κρίμα, στα τόσα και τόσα που έχουμε πει ως τώρα!». Και τι είχε γίνει; Παρ' όλα τα μαθήματα, τους χορούς και τα τραγούδια, ο συμμαθητής μας αυτός, που ήταν και ο πιο φίλος μου –οι πατεράδες μας συνάδελφοι– είχε φέρει ως δημοτικό τραγούδι ένα τραγουδάκι του μουσικοσυνθέτη Αττίκ,* και συγκεκριμένα εκείνο που λέει: «Την ώρα που περνούσε τ' οργανάκι». Κι ενώ κρατούσαμε όλοι την κοιλιά μας από τα γέλια, μερικοί μάλιστα είχαν πάρει να σιγοτραγουδούν «το οργανάκι», ο δάσκαλος έλεγε και ξανάλεγε: «Μα, βρε παιδί μου, από πού και ως πού; Τουλάχιστο να έφερνες τη “Μαρία την Πενταγιώτισσα” ή το “Τάκου τάκου ο αργαλιός μου” να πω τα μπέρδεψες. Αλλά αυτό “Την ώρα που περνούσε τ' οργανάκι”; Από πού κι ως πού; Μυστήριο μέγα!».

«Δεν είναι μυστήριο δάσκαλε. Η πολιτεία είχε κάνει έτσι το παιδί αυτό. Όχι μόνο να μην ξέρει το λαϊκό πολιτισμό, αλλά ούτε να μπορεί καν να τον μάθει. Και το ξανάκανε, δυστυχώς, όταν το ξανάπηρε».

Ιωάννης Ζαχαριάς,
Νέος καλλιτέχνης

Γ. Ιωάννου, *Εφήβων και μη*, Κέδρος

* **Αττίκ**: πολύ γνωστός μουσικοσυνθέτης στην Αθήνα του μεσοπολέμου

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια γνώμη είχαν τα παιδιά για τα λαϊκά ήθη και έθιμα του τόπου τους; Πού οφείλεται και πώς εκδηλώνεται η αλλαγή της στάσης τους;
- 2 Με ποιους τρόπους καλλιέργησε ο φιλόλογος στους μαθητές το ενδιαφέρον για το λαϊκό πολιτισμό και την τοπική τους παράδοση;
- 3 Στο διήγημα συγκρίνονται δύο μοντέλα σχολικής διδασκαλίας. Ποια είναι αυτά και ποιο προβάλλεται ως καλύτερο;
- 4 Ο αφηγητής αναφέρει ότι ο ίδιος δυσκολευόταν να ανταποκριθεί στην προσπάθεια συγκέντρωσης του λαογραφικού υλικού. Γιατί; Πώς κρίνετε τη «μικρή πονηρία» του;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Απευθυνθείτε στο λαογραφικό μουσείο της περιοχής σας ή στο Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (Συγγρού 129 και Βασιλείου Δίπλα 1, Αθήνα, τηλ. 210 9344806) και ζητήστε πληροφορίες για τον τρόπο συγκέντρωσης και καταγραφής του λαογραφικού γλωσσικού υλικού. Στη συνέχεια ζητήστε από τους παππούδες, τις γιαγιάδες ή γνωστά σας πρόσωπα μεγάλης ηλικίας να σας αφηγηθούν κάποιο έθιμο, δοξασία, παράδοση ή τραγούδι του τόπου τους· όλα αυτά καταγράψτε τα και καταχωρίστε τα στο λαογραφικό αρχείο που θα δημιουργήσετε στο σχολείο σας.
- ◆ Αν ζείτε σε χωριό ή κωμόπολη της επαρχίας, καταγράψτε σε κασέτα δημοτικά τραγούδια της περιοχής σας, όπως τραγουδιούνται από ντόπιους λαϊκούς τραγουδιστές. Στη συνέχεια, απομαγνητοφωνήστε το συγκεντρωμένο υλικό και συγκρίνετε τα τραγούδια με άλλες παραλλαγές τους από τη συλλογή δημοτικών τραγουδιών του Νικόλαου Πολίτη.

ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Καραγκιόζης. Ένα ελληνικό θέατρο σκιών

Το μικρό δοκίμιο για τον Καραγκιόζη, που ο υπερρεαλιστής ποιητής και ζωγράφος Νίκος Εγγονόπουλος έγραψε το 1969, έχει ως θέμα τον την καταγωγή και τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού θεάτρου σκιών. Στο παρακάτω απόσπασμα ο συγγραφέας εξετάζει κατ' αρχάς τις πιθανές επιδράσεις που δέχτηκε ο Καραγκιόζης από χώρες της Ανατολής, συγκρίνοντας κυρίως το ελληνικό με το τουρκικό θέατρο σκιών. Κατόπιν αναφέρεται στη θεματολογία, τους ήρωες και τον τρόπο της παράστασης του ελληνικού Καραγκιόζη, τον οποίο θεωρεί αντιπροσωπευτικό και γνήσιο εκπρόσωπο της ελληνικής λαϊκής ψυχής.

Πολλοί είναι οι τόποι απ' όπου ειμάζεται* ότι προήλθε το θέατρο σκιών. Η Κίνα, η Ιάβα,* όπου φαίνεται πως αυτό το θέατρο εξακολουθεί να ακμάζει, ύστερα η Περσία, τέλος η Τουρκία. Εγώ δεν έχω δει, ποτέ μου, παράσταση ξένου Καραγκιόζη. Έχω δει όμως άπειρες φιγούρες του: γιαβανέζικες* σε μουσεία και τουρκικές, αυτές που φέρνουν συνηθέστατα διάφοροι περιηγητές σαν επιστρέφουν από τα παζάρια της Πόλης. Είναι φτιαγμένες άλλοτε από δέρματα χοντρά όμως διάφανα και χρωματισμένα, άλλοτε από χαρτόνι με διάτρητες*

Σπυρόπουλος – Βασίλαρος, *Κολλητήρια*

* **ειμάζεται**: πιθανολογείται * **Ιάβα** νησί της Ινδονησίας * **γιαβανέζικες**: προερχόμενες από την Ιάβα * **διάτρητες**: γεμάτες τρύπες

τις γραμμές των λεπτομερειών του σώματος και της φορεσιάς. Όλες έχουν τον *ιδιάζοντα** ρυθμό της χώρας τους: οι γραμμές είναι περίπλοκες, οι λεπτομέρειες παραφορτωμένες. Άπω Ανατολή και Περσία. Πατί, το ξαναλέω, οι φιγούρες του τουρκικού Καραγκιόζη φέρνουν εμφανέστατη την περσική επίδραση και θυμίζουν, στον προσεκτικό παρατηρητή, τις μορφές προσώπων και αμφιέσεων,* των περσικών, ίσως και των αραβικών, αλλά διόλου των τουρκικών, μικρογραφιών* χειρογράφων.

Οι μορφές του ελληνικού θεάτρου σκιών έχουν μια άκρα λιτότητα, κι οι γραμμές των λεπτομερειών είναι ακριβώς μόνο οι απαραίτητες. Οι διάφοροι τύποι ξεχωρίζουν απόλυτα ο ένας από τον άλλο, και το κάθε πρόσωπο, με μοναδική εξαίρεση τον πολυμελή χορό των Θεσσαλονικιών Εβραίων, κρατά μια απόλυτη αυτονομία και αυτοτέλεια μορφής όσο και χαρακτήρα. Τώρα τα κτίρια του αναλλοίωτου* σκηνικού: η μεν καλύβα, το μόνιμο ενδιαίτημα* του Καραγκιόζη, είναι μια ρεαλιστική, κατά το μάλλον ή ήττον,* αναπαράσταση ερειπίου. Το δε «σαράι του πασά», παρ' όλα τα μισοφέγγαρα που κοσμούν τους τρούλους* του, είναι πανομοιότυπο με τις παραστάσεις κτιρίων στη βυζαντινή ζωγραφική, λ.χ. απ' την αναπαράσταση εκκλησίας στο μοναδικό ελληνικό ψηφιδωτό που παρέμεινε στο εξωτερικό του Αγίου Μάρκου* της Βενετίας, στο τύμπανο* πάνω από την αριστερή πόρτα, μέχρι τις μορφές κτιρίων στις φορητές εικόνες* και στα μωσαϊκά, να πούμε, της Ραβέννης,* του Καχριέ-Τζαμί και του Μεγάλου Τέμενου* της Δαμασκού.

Ενώ στο τουρκικό θέατρο σκιών ο διάλογος περιορίζεται σε μια ανταλλαγή στοχασμών, ευφυολογημάτων* και βωμολοχιών* ανάμεσα στους δύο τυπικούς πρωταγωνιστές, τον Καραγκιόζη και το Χατζηαβάτη, αντίθετα, το ελληνικό θέατρο σκιών είναι πραγματικό θέατρο, με διάλογο αλλά και έντονη δράση. Αναπαραστάσεις επεισοδίων από την ταραχώδη ζωή του ήρωά του. Χρησιμοποιεί δε έναν τρόπο συγγενή με την «Κομμέντια ντελ' Άρτε»:* κάθε επεισόδιο σαφώς καθορισμένο, εκ των προτέρων, στις γενικές του γραμμές, ερμηνεύεται κάθε φορά, ως προς τις λεπτομέρειες, σύμφωνα με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τη διάθεση του εκτελούντος Καραγκιοζοπαίκτη και των βοηθών του. Το «ρεπερτόριο»* των επεισοδίων είναι απέραντο κι αναρίθμητοι οι συμπρωταγωνιστές κι οι «κομπάρσοι».* Πολλές φορές ο δικός μας Καρα-

* **ιδιάζων:** ιδιαίτερος * **αμφιέσεις:** φορεσιές * **μικρογραφίες:** ζωγραφίες στις οποίες οι μορφές και τα αντικείμενα έχουν μικρές διαστάσεις * **αναλλοίωτο:** αυτό που δεν αλλάζει με το πέρασμα του χρόνου * **ενδιαίτημα:** κατοικία * **κατά το μάλλον ή ήττον:** περισσότερο ή λιγότερο * **τρούλος:** οροφή του κτιρίου * **Άγιος Μάρκος:** ο κεντρικός ναός της Βενετίας * **τύμπανο:** το στήριγμα του τρούλου στους βυζαντινούς ναούς * **φορητές εικόνες:** μικρές εικόνες που μεταφέρονται * **Ραβέννα:** ιταλική πόλη * **Καχριέ-Τζαμί, Μεγάλο Τέμενος:** θρησκευτικά μνημεία της Δαμασκού * **ευφυολογήματα:** έξυπνες ατάκες * **βωμολοχίες:** υβριστικά λόγια * **Κομμέντια ντελ' Άρτε:** ιταλικό θεατρικό είδος που στηρίζεται στον αυτοσχεδιασμό * **ρεπερτόριο:** το σύνολο των έργων που μπορεί να ανεβάσει το θέατρο * **κομπάρσοι:** πρόσωπα που παίζουν βοηθητικούς ή ασήμαντους ρόλους

γκιόζης παίρνει ρόλους δευτερεύοντες και τριτεύοντες ακόμη, μέχρι του σημείου να είναι κι ένας απλός θεατής, όταν το «θέμα» επεκτείνεται στην περιοχή των λαϊκών ιστορικών παραδόσεων, και τότε πρωταγωνιστεί ένας ήρωας είτε της Επανάστασης του '21, ο Κατσαντώνης, ο Αθανάσιος Διάκος, είτε της Αρχαιότητας: ο Μεγ. Αλέξανδρος. Αλλά κι ο Αλή Πασάς κι η Κυρά Βασιλική,* κι ο... Οθέλλος με τη Δυσδαμόνα,* κι άλλοι πολλοί μπορούν να πρωταγωνιστήσουν επίσης.

Ο Καραγκιόζης μας έχει τάσεις προς το θεαματικό, το «Grand Spectacle».* Πολλές φορές, στο πλήθος των συνηθισμένων προσώπων προστίθενται, πάνω στην επιφάνεια της οθόνης, του «Καραγκιόζ-μπερντέ», άλλο πλήθος θηρίων, τεράτων, αγγέλων, δαιμόνων, αμαξών, αρμάτων, καραβιών, αυτοκινήτων, αεροστάτων, αεροπλάνων, μέχρι την πολυθρόνα του οδοντοιάτρου και το κρεβάτι του χειρουργού. Συχνά ανάβονται και μυριόχρωμα βεγγαλικά, προπάντων στο τέλος της παραστάσεως, στις «αποθεώσεις». Το δε ατομικό τραγούδι με το οποίο προαγγέλλει την εμφάνισή του πάνω στη σκηνή το κάθε πρόσωπο κάποιας σημασίας, Βελή Γκέκας, Χατζηαβάτης, Νόνιος, Μπαρμπα-Πώργος, Τουρκοπούλα, κ.λπ., παραχωρεί τη θέση του σε φωνητικούς χορούς.

Ο Καραγκιόζης είναι ο γνήσιος θεατρικός εκπρόσωπος της λαϊκής ψυχής, των λαϊκών τάσεων και διαθέσεων, των λαϊκών πόθων κι επιθυμιών. Με πολλή κομψότητα, με πολλή διακριτικότητα, αλλά και με αρκετή, ενίοτε, δύναμη. Μ' αυτή τη συνήθεια που έχουμε του «ποιος είσαι συ και ποιος είμαι γω», εδώ όπου ο καθείς έχει μια τόσο βαθιά, και πόσο εύθικτη, συνείδηση της «ανθρωπίνης του αξιοπρεπείας», κι όπου στο ίδιο μέρος είναι πολύ φυσικό να εμφανισθούν, ταυτόχρονα, πλάι πλάι, ένας δισεκατομμυριούχος εφοπλιστής ή μεγαλοβιομήχανος και διακόσιοι τόσο φουκαράδες, τα επεισόδια του Καραγκιόζη διατραγουδούν* τα μαρτύρια του κοσμάκη και τις βασανισμένες του προσπάθειες «ναν τα βγάλει πέρα», «ναν τα ξεκεφαλώσει».* Ας μη μας γελούν οι μορφές του πασά, των θυγατέρων του (οι βεζυροπούλες), οι αυλικόι του (αυλοκόλακες) και οι λοιποί που τον ακολουθούν. Δεν είναι κανένα κατάλοιπο,* όπως είναι φυσικό να το φανταστεί κανείς, της «προελεύσεως» του Καραγκιόζη. Απλούστατα συγκαλύπτουν* τη μορφή του «κακού πλουσίου» του Ευαγγελίου, του σκληρού, του άκαρδου, του φιλάργυρου, του ακαταλόγιστου, που βασανίζει τους αδυνάτους που είχαν την ατυχία να πέσουν στα νύχια του, ενώ πιστεύει, και το διαλαλεί μεγαλόφωνα, πως είναι δίκαιος και αλάνθαστος, αγαθός και πονόψυχος! Και της Συνοδείας του. Ο ελληνικός Καραγκιόζης είναι βαθύτατα πατριώτης, γνώστης των αρετών και των παραδόσεων της Φυλής. Όμως αδιαφορεί για την πατρίδα και την καταγωγή του

* **Κυρά Βασιλική:** Ηπειρώτισσα, γυναίκα του Αλή Πασά * **Οθέλλος, Δυσδαμόνα:** βασικοί ήρωες στο δράμα του Ουίλιαμ Σαίξπηρ *Οθέλλος* * **Grand Spectacle:** το μεγάλο θέαμα * **διατραγουδούν:** διεκτραγουδούν, αφηγούνται δίνοντας έμφαση στα τραγικά στοιχεία της ιστορίας * **ναν τα ξεκεφαλώσει:** να τα καταφέρει * **κατάλοιπο:** οτιδήποτε απομένει * **συγκαλύπτουν:** κρύβουν, αποσιωπούν κάτι σκόπια

δυνάστη, αρνείται να του αναγνωρίσει, με κάθε τρόπο, οποιαδήποτε ειδική εθνικότητα και τον απωθεί, απλούστατα, στη γενική συνομοταξία* των «Τούρκων». Δίχως να είναι μισαλλόδοξος* ή ξενόφοβος,* ο Καραγκιόζης μας εφαρμόζει, με τον τρόπο του, τη ρήση του παλαιού φιλοσόφου: «Να αντιτάσσεται η βία στη βία».

Ν. Εγγονόπουλος, *Ο Καραγκιόζης.
Ένα ελληνικό θέατρο σκιών*, Ύψιλον

* **συνομοταξία**: ομάδα, κατηγορία * **μισαλλόδοξος**: εχθρικός, με έλλειψη ανοχής για κάθε αντίθετη άποψη, θεωρία ή ιδεολογία * **ξενόφοβος**: εχθρικός με τους ξένους

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Σε τι διαφέρουν οι φιγούρες του ελληνικού θεάτρου σκιών από εκείνες των χωρών της Ανατολής;
- 2 Ποια είναι τα κτίρια που εμφανίζονται σταθερά στο σκηνικό του ελληνικού θεάτρου σκιών και ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα;
- 3 Πώς τεκμηριώνει ο συγγραφέας την παρατήρησή του ότι «το ελληνικό θέατρο σκιών είναι πραγματικό θέατρο»;
- 4 Από πού αντλεί τα θέματά του το ελληνικό θέατρο του Καραγκιόζη και με ποιους τρόπους εμπλουτίζει το θέαμα που προσφέρει;
- 5 Ποιοι είναι οι δυο κόσμοι που συγκρούονται στο ελληνικό θέατρο σκιών και ποια μηνύματα προβάλλει ο Καραγκιόζης μέσα από τις καταστάσεις που θεατροποιεί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Χωριστείτε σε τρεις ομάδες. Η πρώτη θα αναλάβει να γράψει διαλόγους για ένα σύγχρονο έργο Καραγκιόζη, το οποίο θα σατιρίζει περιστατικά της επικαιρότητας. Η δεύτερη θα κατασκευάσει, με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών, τις απαραίτητες φιγούρες και θα επιλέξει τη μουσική. Η τρίτη ομάδα θα εξασκηθεί στην υποκριτική, ώστε να παρουσιάσει την παράσταση του Καραγκιόζη στο πλαίσιο του μαθήματος ή σε μια σχολική εκδήλωση.